

سناریوهای پیش روی ایران در بحران‌های سوریه و عراق و راهبردهای برون‌رفت از آن‌ها^۱

سید محسن میرحسینی^۲، ایرج رحیم پور اصل^۳

چکیده

بررسی تحولات سیاسی سوریه و عراق، به دلیل تأثیراتی که بر مجموعه امنیتی منطقه خاورمیانه و همچنین بر نحوه توزیع قدرت در منطقه می‌گذارند، برای تصمیم‌سازی‌های راهبردی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و حفظ منافع ملی جمهوری اسلامی ایران ضروری است. بدین منظور، برای بررسی تحلیلی و واقع‌بینانه تحولات سوریه و عراق، با تکیه بر روندهای گذشته و حال، پیش‌بینی‌های بحران و عدم قطعیت‌های منطقه خاورمیانه، سناریوهای احتمالی آینده این دو کشور ترسیم می‌شود. طبعاً پیش‌بینی شرایطی که بحران‌ها در سوریه و عراق بر پایه آن به پایان می‌رسد، به دلیل حضور قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای و تأثیرشان بر روند تحولات سوریه و عراق، مشکل است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که احتمال تشکیل حکومت متحد و منسجم در عراق بیشتر است؛ البته عراق متحد و منسجم همراه با تهدیدات و فرصت‌های منطقه‌ای برای همسایگان این کشور خواهد بود. با توجه به قطب‌بندی‌ها و موازنه قوا در سوریه، آینده این کشور وضعیت پیچیده‌تری دارد و احتمال تشکیل حکومت فدرالی در این کشور بیشتر است.

کلیدواژه‌ها: ایران، سوریه، عراق، سناریونگاری، خاورمیانه.

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۲/۰۲

۱. تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۱۱/۲۶

۲. استادیار دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه یزد (نویسنده مسئول)؛ رایانامه: m.mirhossaini@yazd.ac.ir

۳. دانشجوی کارشناسی ارشد مطالعات منطقه‌ای دانشگاه یزد؛ رایانامه: i.rahimpourasl@yazd.ac.ir

۱. مقدمه

این پژوهش با کاربست «نظریه مجموعه امنیت منطقه‌ای»^۴ باری بوزان^۵ و والی ویور^۶ و سناریونگاری به عنوان مدلی برای آینده‌پژوهی، به دنبال یافتن پاسخ به این پرسش است که در بحران‌های سوریه و عراق چه سناریوهایی پیش روی ایران است و تعاملات ایران با قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای جهت برون‌رفت از این سناریوها منجر به چه راهبردهایی خواهد شد. یافته‌های این تحقیق، که به روش توصیفی تحلیلی انجام شده است، با بررسی عملکرد بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در این بحران‌ها، شکل‌گیری سه سناریو در هر یک از کشورهای سوریه و عراق را، به صورت مجزا، پیش‌بینی می‌کند. تعدد بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای و وجود دو قطب مخالفان و حامیان دولت، منجر به بروز جنگ‌های داخلی، تشدید هویت مذهبی و شکاف فرقه‌ای می‌شود که زمینه را برای درگیری میان نیروهای داخلی، منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای فراهم می‌کند و آن را به پیچیده‌ترین بحران ناشی از تحولات جاری تبدیل می‌کند. در واقع، جنگ سوریه نشان می‌دهد که مجموعه امنیتی منطقه‌ای، زنجیره‌ای است که از درون کشورها آغاز می‌شود و روابط بین کشورها را نیز دربرمی‌گیرد. در مورد عراق، سیاست‌های غلط آمریکا در عراق عامل تسریع جنگ داخلی عراق بود و دولت جدید در صدد تغییر این سیاست‌ها خواهد بود. منطقه ژئواستراتژیک غرب آسیا همواره محل منازعه بوده است. درهم‌تنیدگی امنیت اعضای این مجموعه به شکلی است که هر تحولی در بخشی از آن، امنیت سایر اعضا را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

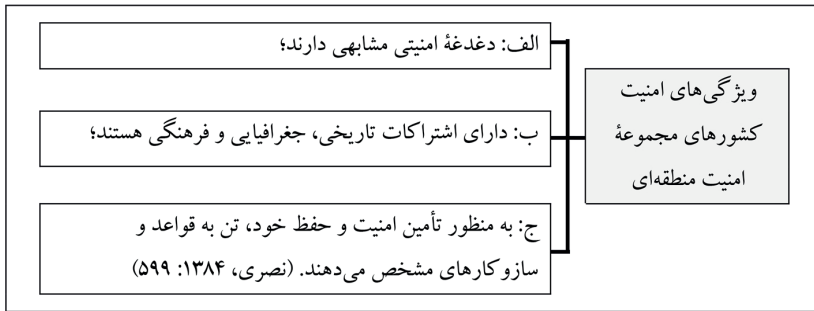

4. regional security complex theory

5. barry buzan

6. ole wæver

جدول ۱. ویژگی‌های امنیت کشورهای یک مجموعه امنیت منطقه‌ای

از این منظر، ایران، سوریه، حزب‌الله و حماس را، در کنار عراق، می‌توان یک خوشه منطقه‌ای قلمداد کرد، چون تهدیدات علیه آن‌ها و نیز فرصت‌های پیش روی آن‌ها دارای عناصر مشترکی است. از دید اندیشمندان مکتب کپنهاگ، هر کشوری در قالب شبکه سیستمی منطقه‌ای استقرار دارد و دارای مسائل امنیتی مشترک با کشورهای مجاور خویش است. طبیعتاً در چنین بستری، امنیت هر کشوری را نمی‌توان به تنهایی در فضای جهانی یا فضای ملی تحلیل کرد بلکه آنچه معقول به نظر می‌رسد این است که یک کشور را در مجموعه منطقه‌ای خود قرار داده و آنگاه امنیت یا نامنی آن را تحلیل کرد (بوزان و ویور، ۱۳۸۸: ۱۹۰-۱۸۵).

از آنجا که تحولات سوریه و عراق معلول معادلات منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای است و این کشورها را به آوردگاهی برای رقابت‌های استراتژیک تبدیل کرده است؛ نقش آفرینی هر یک از این قدرت‌ها با منافع و اهداف منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای متفاوت، سبب پیچیدگی و تداوم یافتن بحران‌ها شده است. برای ارائه تحلیل و تبیین دقیق از این تحولات، توجه به سطوح داخلی، منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای بحران ضرورت دارد. هدف اصلی مقاله عبارت است از بررسی «سناریوهای پیش روی ایران در بحران‌های سوریه و عراق و بررسی راهبردهای احتمالی» و هدف فرعی آن بررسی «تأثیرگذاری قدرت‌های منطقه‌ای (ترکیه، عربستان و اسرائیل) و فرامنطقه‌ای (روسیه و آمریکا) بر سناریوها» است.

طبعاً پیش‌بینی آینده و پیش‌بینی شکلی که بحران‌ها در سوریه و عراق بر اساس آن به پایان می‌رسد، به دلیل حضور قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای و تأثیرشان بر روند تحولات سوریه و عراق، مشکل است اما در این رابطه می‌توان مجموعه‌ای از سناریوهای اوضاع نهایی را بر اساس احتمالات ارائه کرد. البته دقت نظر در سطوح این محور و سناریوهای احتمالی آن می‌تواند نشان‌دهنده ماهیت مرحله انتقالی به سمت اوضاع نهایی باشد. این موضوع همچنین می‌تواند شامل سناریوهای دیگری باشد که ابعاد مکانی و وسیع‌تری دارند و در مناطق متنوعی بررسی می‌شوند. به واسطه این سناریوها حتی اگر امکان پیش‌بینی روند تحولات را نداشته باشیم، لااقل می‌توانیم ساختارهای استراتژیک تأثیرگذار بر آینده سوریه و عراق را بشناسیم.

۲. پیشینه پژوهش

بحران‌های بین‌المللی در خاورمیانه و آفریقا به کرات روی می‌دهند و عوامل خارجی بر آتش اختلافات داخلی دامن می‌زند و آن را شعله‌ورتر می‌کند (بوچر و دیگران، ۱۳۸۲: ۲۱۹). بحران شرایطی غیر عادی است که هنگام مواجهه با چنین وضعیتی نمی‌توان مطمئن بود که وضعیت مذکور یک محدودیت (تهدید) محسوب می‌شود یا یک موقعیت (فرصت) (سوری، ۱۳۹۴: ۱۰۲). از ویژگی‌های مهم جهان امروز، بروز ناپایداری‌ها و تغییرات شدید و گسترده در نظام‌های سیاسی است. مدیران ارشد می‌توانند با کمک روش سناریونگاری تا حدودی با این مشکل روبه‌رو شوند. هدف اصلی در تجزیه و تحلیل سناریو دستیابی به پیش‌بینی نیست (Postma & Liebl, 2005: 162).

۳. پرسش‌ها و فرضیه‌ها

پرسش‌های مطرح شده در این مقاله در سه محور مطرح و پاسخ داده می‌شوند:

- ایران در بحران‌های سوریه و عراق با چه سناریوهای مواجه خواهد بود؟

- قدرت‌های منطقه‌ای (ترکیه، عربستان و اسرائیل) و فرمانطقه‌ای (روسیه و آمریکا) چه نقشی در این سناریوها خواهند داشت؟

- راهبردهای ایران برای مقابله با این سناریوها چیست؟

فرضیه‌ها، بر اساس سناریوهای طرح شده، در سه سطح بهترین، بینابین و بدترین به قرار زیرند:

- در مورد عراق: الف) تقسیم عراق، ب) ایجاد حکومت متحد و منسجم، ج) جنگ داخلی منجر به تجزیه؛

- در مورد سوریه: الف) بقا حکومت اسد، ب) ایجاد حکومت فدرالی، ج) جنگ داخلی منجر به تجزیه.

۴. روش پژوهش و چارچوب نظری

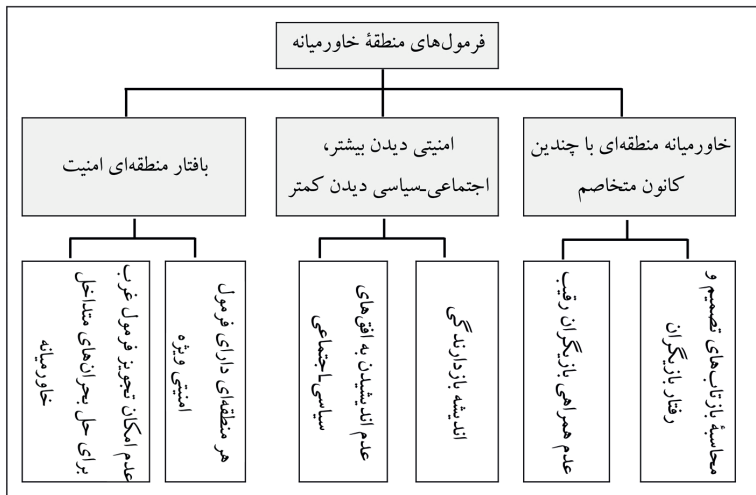
روش این پژوهش به صورت آینده‌پژوهی مبتنی بر سناریونگاری است که روشی است بسیار مؤثر و مفید برای برنامه‌ریزی میان‌مدت و بلندمدت در شرایط عدم قطعیت. این روش به واحدهای تحلیل کمک می‌کند که جهت‌گیری درستی نسبت به سیر رویدادهای آینده داشته باشد (لیندگرن و یاندهولد، ۱۳۸۶: ۳۸) و قدرت بسیار بالایی در به چالش کشیدن مفروضات موجود در ساختار تصمیم‌گیری واحدهای تحلیل دارد (علیزاده و دیگران، ۱۳۸۷: ۲۸). ایده پشت این ساختار برنامه‌ریزی آینده‌ای است که می‌تواند شگفتی‌ها را به حداقل برساند و ابعاد ذهن مدیران را در مورد امکانات مختلف گسترش دهد (Mietzner & Reger, 2004: 50). گفته می‌شود که سناریوها در مواجهه با عدم اطمینان‌ها بسیار مؤثرند. محدودیت‌های این رویکرد

زمانی است که با جریان‌ها و ضد جریان‌های هم‌زمان که قبلاً در خصوص آن‌ها تأملی صورت نگرفته است، مواجه می‌شود (Postma & Liebl, 2005: 161).

بازیگران مؤثر در تحولات، پس از شناسایی، به دو دسته تحت نفوذ و خارج از کنترل تقسیم می‌شوند (پدرام و زالی، ۱۳۹۴: ۲۰). نیروهای پیشران رویدادی را سریع‌تر از زمان خود و یا کندتر از زمان واقعی، با شدت و قدرت متفاوت، ایجاد می‌کنند. نیروهای پیشران موتورهای تغییر کلیدی هستند (ستاری‌خواه، ۱۳۹۳: ۴۷). از آنجا که درک صحیح آینده مستلزم شناسایی نیروهای پیشران است، انواع مختلف نیروهای پیشران باید مد نظر قرار گیرد (حسینی و باقری چوکامی، ۱۳۹۱: ۲۸). عناصر اصلی سناریونگاری تحولات آینده عبارت است از: الف) فاکتورها و نیروهای پیشران کلیدی، ب) عدم قطعیت‌ها و تحولات ژئوپلیتیکی است.

چارچوب نظری این پژوهش بر اساس نظریه مجموعه امنیت منطقه‌ای باری بوزان و الی ویور است. آن‌ها در این نظریه با برجسته‌سازی مفاهیمی چون مجاورت، تاریخ مشترک، الگوهای دوستی و دشمنی و شیوه‌های مشابه امنیتی کردن، توانسته‌اند مؤلفه‌های فرهنگ، تاریخ و جغرافیا را در تحلیل مسائل کشورها وارد کنند و عناصر مادی و فرامادی را با یکدیگر درآمیزند و همسان با آن، تحولات درون کشوری را با فرایندهای فراکشوری و مسائل منطقه‌ای را با منافع ملی کشورها تلفیق کنند (بوزان و ویور، ۱۳۸۸: ۵۶-۶۱).

جدول ۲. فرمول‌های منطقه خاورمیانه از دیدگاه نظریه مجموعه امنیت منطقه‌ای

بروز هر گونه رخدادی درون یا بیرون یک مجموعه امنیتی می‌تواند به دگرگونی در توزیع قدرت، نظام امنیتی، نقش و جایگاه بازیگران یا تغییر الگوهای دوستی و دشمنی در درون مجموعه امنیتی منجر شود؛ چون برآمد این تحولات زمینه‌آورد شدن و نقش آفرینی قدرت‌های فرامنطقه‌ای را در داخل مجموعه امنیتی فراهم می‌کند. بنابراین بحران کنونی سوریه و عراق

ممکن است منجر به تحول ساختاری مورد نظر باری بوزان در مجموعه امنیتی شود. دولت‌ها همواره به دلیل هراس از تهدید بقا و امنیت خود به موازنه‌سازی با رقبای خود اقدام می‌کنند (مارتین، ۱۳۸۹: ۵۰).

۴. ۱. فرمول اول: خاورمیانه؛ منطقه‌ای با چندین کانون متخاصم

امنیت در خاورمیانه یک معما^۷ است. در خاورمیانه، دوستی یک بازیگر با بازیگر دیگر، حتماً متضمن خصومت با بازیگر دیگری است. برای نمونه، نزدیکی ترکیه به اسرائیل حتماً موجب تضعیف سوریه و ایران است ولی در اتحادیه اروپا این گونه نیست که نزدیکی فرانسه به هلند حتماً به معنای تضعیف آلمان باشد. از این رو، فرمول اول برای درک منازعه و تعاملات خصومت‌آمیز در خاورمیانه این است که در این منطقه پرماجرا، هر حرکتی متضمن بازتابی ضد امنیتی است. مرور مناسبات دولت‌های منطقه در یک دهه اخیر، نشان از تشخیص دقیق بوزان دارد. نتیجه فرمول اول این است که هر بازیگری باید بازتاب‌های تصمیم و رفتار خود را محاسبه کند و اساساً انتظار همراهی بازیگران رقیب را نداشته باشد (نصری، ۱۳۸۹).

۴. ۲. فرمول دوم: امنیتی دیدن بیشتر، اجتماعی - سیاسی دیدن کمتر

امنیتی کردن یا امنیتی دیدن^۸ موضوعات در خاورمیانه تابعی از درک نخبگانی است که عمدتاً در مرحله بقا^۹ به‌سرمی‌برند و این نخبگان بنا به دلایل متعدد، کشور و یا حکومت خود را در معرض خطر می‌بینند و اندیشه بازدارندگی سراسر ذهن آن‌ها را اشغال کرده است. بازیگرانی که دغدغه بقا دارند، معمولاً از اندیشیدن به افق‌های آتی و سیاسی - اجتماعی دیدن موضوع باز می‌مانند (نصری، ۱۳۸۹).

طی شصت سال اخیر، خاورمیانه شاهد هفت جنگ مهیب بوده است که هر کدام نتایج تعیین‌کننده‌ای داشته‌اند. وقوع پی‌درپی جنگ‌ها و استعداد شگرف تجاوز به سرزمین‌های دیگر یا سلاخی مخالفین^{۱۰}، سبب شده‌اند بازیگران منطقه‌ای همدیگر را امنیتی ببینند و چنین ذهنیتی تشکیل و تقویت پیوندها را منتفی ساخته است. طبق تحلیل بوزان، دولت‌های خاورمیانه به واسطه گذشته و تجربه خود، تحولات و تحرکات داخلی و خارجی را به راحتی امنیتی می‌کنند و همین امنیتی کردن، مدارهای منازعه و تنش را پرنرنگتر می‌سازد (نصری، ۱۳۸۹).

۴. ۳. فرمول سوم: بافتار منطقه‌ای امنیت

این نظریه شباهت زیادی به نظریه رویارویی تمدنها دارد که در سال ۱۹۹۳ م از سوی ساموئل

7. dillema

8. securitization

9. survival

10. politycide

هانتینگتن مطرح شد. بوزان، جهان را به هفت منطقه جداگانه تقسیم و تصریح می‌کند که هر منطقه‌ای فرمول امنیتی ویژه خود را دارد و شیوه حل منازعه^{۱۱} بین مناطق، از یکی به دیگری قابل تعمیم نیست. از این رو، خاورمیانه مانند منطقه آمریکا، اروپا، آسیای شرقی، آفریقا و آمریکای جنوبی، فرمول ویژه امنیتی دارد. وی معتقد است که مقولاتی چون تداخل جریان‌های قومی، ملی، دینی، مذهبی و بین‌المللی، با سرعت و به سهولت، خاورمیانه را درگیر نزاع‌های خونین می‌سازد. توصیه بوزان در این باب آن است که فرمول غرب برای حل بحران‌های متداخل خاورمیانه تشدیدکننده است (نصری، ۱۳۸۹).

۵. ایران، سوریه و عراق در منطقه خاورمیانه

سوریه به دلیل موقعیت جغرافیایی و استراتژیکی، یکی از مهم‌ترین کشورهای خاورمیانه محسوب می‌شود. بحران سوریه و چشم‌انداز آینده آن از جنبه‌های مختلف بر منافع و امنیت ملی ایران تأثیر می‌گذارد (میرزاده کوهشاهی، ۱۳۹۳: ۱۷۴-۱۷۳) و از جنبه‌های مختلف، پیامدهای مثبت و منفی مهمی را برای ایران در برداشته است (میرزاده کوهشاهی، ۱۳۹۳: ۱۸۱). بحران سوریه در سال ۲۰۱۱ آغاز گردید و حضور گسترده جریان‌های وابسته به القاعده، گروه‌های سلفی تحت حمایت عربستان و نگرانی از احتمال تسلط آن‌ها بر سوریه، باعث شد کشورهای غربی در اقدام نظامی علیه دولت بشار اسد و نیز حمایت همه‌جانبه از گروه‌های مخالف حکومت سوریه محتاط باشند (میرزاده کوهشاهی، ۱۳۹۳: ۱۷۶).

هویت مشترک شیعی ایران و عراق خود مبین درک مشترک آن‌ها از امنیت منطقه‌ای است (داداندیش و کوزه‌گر کالجی، ۱۳۸۹: ۷۸). عراق یکی از کشورهایی است که اسرائیل از آن‌ها به عنوان «تهدید جبهه شرقی» نام می‌برد که از لحاظ جغرافیایی شامل سوریه، اردن، عراق و عربستان می‌شد (سهرابی و جنتی، ۱۳۹۴: ۱۵۴). اسرائیل همواره خطر سلاح‌های موشکی، بیولوژیکی و شیمیایی عراق را بزرگنمایی می‌کرد (سهرابی و جنتی، ۱۳۹۴: ۱۵۵).

۵. ۱. سناریوهای پیش روی ایران در عراق

با توجه به شرایط اجتماعی و سیاسی عراق، سناریوهای احتمالی به سه شکل زیر خواهند بود:
الف) تقسیم عراق به سه کشور کرد، سنی و شیعه‌نشین یا دو کشور عرب‌نشین (اعم از شیعه و سنی)؛
ب) تشکیل حکومت متحد و منسجم در کشور؛
ج) افزایش اختلافات میان گروه‌ها و حکومت مرکزی، آغاز جنگ داخلی.

۵. ۱. ۱. تأثیرات تجزیه عراق به سه کشور مختلف بر امنیت ملی ایران

عراق جدید همچنان زمینه‌های بالقوه هدایت تنش و ناامنی به حوزه امنیت ملی ایران را دارد. چالش‌های ناشی از رقابت گروه‌های مختلف قومی و سیاسی در داخل عراق و آثار زیانبار ناشی

از بی ثباتی و جنگ داخلی، افراط گرایی، تفرقه‌های قومی و مذهبی و نهایتاً احتمال تجزیه این کشور از جمله چالش‌های جدید هستند (برزگر، ۱۳۸۵: ۶۳). با توجه به اینکه کردها در ایران تقریباً ۷ میلیون از جمعیت ۸۰ میلیونی را تشکیل می‌دهند (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵) که حدود ۹ درصد جمعیت ایران و مساحت مناطق کردنشین حدود ۱۰ درصد مساحت کل کشور است، تجزیه عراق به سه یا دو کشور احتمالاً می‌تواند بر امنیت ملی ایران تأثیرات منفی گسترده‌ای بگذارد. تشکیل یک حکومت سنی عربی، همچنین موجب برانگیخته شدن احساسات قومی عربی در خوزستان ایران می‌شود که همواره به عنوان یک اهرم فشار توسط کشورهای عربی علیه ایران استفاده می‌شود و نه تنها تهدیدی راهبردی برای امنیت و منافع ملی ایران خواهد بود بلکه برای ترکیه و سوریه نیز یک تهدید راهبردی به شمار می‌آید.

- تهدیدهای احتمالی

- الف) بروز تحرکات سیاسی (کردها و اعراب سنی) در خارج و داخل مرزها؛
- ب) افزایش تمایلات همگرایی مناطق کرد و عرب‌نشین ایران با عراق؛
- ج) افزایش ناآرامی در مرزهای غربی و نفوذ عناصر تروریستی به کشور؛
- د) افزایش نفوذ عربستان در منطقه به دلایل مالی و مذهبی.

- فرصت‌های احتمالی

با توجه به ظرفیت‌ها و محدودیت‌های حاصل از تحریم، در صورت وقوع سناریوی تجزیه عراق فرصت‌های راهبردی منطقه‌ای عاید ایران نخواهد شد.

- شتاب‌دهنده‌ها

- الف) افزایش هزینه‌های امنیتی ایران در بلندمدت پس از تجزیه عراق؛
- ب) هدف‌گیری ایران به عنوان هسته محوری تشیع و کشاندن صحنه نبرد به سمت مرزها و داخل خاک ایران؛
- ج) تغییر اولویت از تضاد امت اسلامی با اسرائیل به سمت داخل جهان اسلام.

۵. ۱. ۲. تأثیر تشکیل حکومت متحد و منسجم در عراق بر امنیت ملی ج.ا.ایران

کنت مایکل پولاک^{۱۲} بر این باور بود که سیاست دولت اوباما در عراق فاجعه‌بار بوده و عامل مهمی در تسریع جنگ داخلی عراق بود. وی دارای رویکردی مخالف جنگ بود و اولویت اول آمریکا را تلاش در جهت تشکیل یک دولت جدید عراقی می‌دانست که کردها، شیعیان و اهل سنت میانه را در آغوش بگیرد. احتمالاً این سناریو مطلوب‌ترین سناریو برای امنیت و منافع ملی ایران باشد (Pollack, 2014). این سناریو از جهتی به منظور حفظ موقعیت ژئوپلیتیک و تمامیت ارضی عراق و شکست طرح‌های تجزیه‌طلبانه، نظیر طرح خاورمیانه بزرگ، مناسب

حوزه امنیت و منافع ملی ج.ا.ایران است. می‌توان گفت عراق متحد و منسجم، گاه در خدمت منافع ملی و رفع تهدیدات ج.ا.ایران نیز عمل کرده است.

- تهدیدهای احتمالی

- الف) عراق متحد و منسجم به ایفای نقش متعادل‌کننده ایران در منطقه پردازد؛
- ب) گرایش به عربستان به سبب نیازهای مالی و امنیتی؛
- ج) بازتعریف نقش خود در جبهه متحد عربی علیه ایران؛
- د) روی کار آمدن حکومت متحد و منسجم با تغییر رویکرد نسبت به اسرائیل.

- فرصت‌های احتمالی

- الف) دستیابی ایران به جایگاهی در عراق با روی کار آمدن حکومت متحد و منسجم؛
- ب) کاهش چالش‌های منطقه بر اثر روی کار آمدن حکومت متحد و منسجم در عراق؛
- ج) بازتعریف توازن قوا در منطقه غرب آسیا، با همراهی حکومت متحد و منسجم عراق با ایران؛
- د) مشارکت گسترده ایران در نوسازی زیرساخت‌های عراق؛
- ه) حفظ قدرت محور مقاومت در برابر رژیم صهیونیستی.

- شتاب‌دهنده‌ها

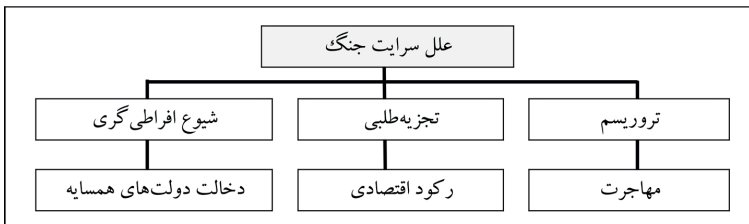
- الف) تلاش قدرت‌های منطقه (ج.ا.ایران، ترکیه) جهت حفظ یکپارچگی عراق؛
- ب) حضور فعالانه ج.ا.ایران در عراق جهت اتحاد میان کردها، سنی‌ها و شیعیان؛
- ج) تلاش ایران جهت شکست طرح خاورمیانه بزرگ و جدید آمریکا و اسرائیل.

۵. ۱. ۳. سناریوی افزایش تنش‌ها و آغاز جنگ داخلی در عراق

این سناریو، در حال حاضر، پس از حل مشکل داعش و بیرون راندن آن از عراق، احتمالاً بین دولت مرکزی و اقلیت‌های کرد و سنی ایجاد خواهد شد (منتظران و قربانی، ۱۳۹۶: ۸۱-۸۲). ویژگی مهم جنگ‌های داخلی مشابه جنگ عراق عبارت‌اند از:

- الف) جنگ، به علت تقسیمات قومی - نژادی موجود، به بن‌بست کشیده می‌شود؛
- ب) آشوب به نفع گروه‌های افراطی است؛
- ج) مدت زمانی که این جنگ‌ها به طول می‌انجامد بسیار طولانی است؛
- د) این جنگ‌ها همواره به سایر مناطق سرایت می‌کنند.

جدول ۳. علل سرایت جنگ داخلی بین کشورهای همجوار به عقیده پولاک

در بدترین حالت، جنگ داخلی در یک کشور می‌تواند منجر به یک جنگ داخلی در کشور همسایه شود (Pollack, 2014). با توجه به اختلافات ظاهر شده در میان گروه‌های فعال شیعی در بحران عراق می‌توان انتظار داشت:

الف) گسترش دامنه این اختلافات، زمینه را برای حضور و مداخله هر چه بیشتر بازیگران فرامنطقه‌ای و منطقه‌ای فراهم سازد؛

ب) مسئولان اقلیم کردستان دوباره شعارهای استقلال طلبانه خود را مطرح کنند؛

ج) احتمالاً موجب قدرت‌یابی مجدد عناصر داعش در تحولات میدانی عراق خواهد شد؛

د) روند کلی این اختلافات بر محور اصلی سیاست خارجی منطقه‌ای ایران یعنی حمایت از محور مقاومت، تأثیرات منفی خواهد گذاشت.

سناریوی جنگ داخلی عراق، طرفدارانی نیز در میان همسایگان آن دارد.

در حال حاضر، شاید بتوان ریشه‌ها و علل اختلافات رهبران کرد را شامل موارد زیر دانست:

الف) سهم هر یک از گروه‌ها از کرسی‌های کابینه و میزان بودجه؛

ب) عواید حاصل از فروش نفت؛

ج) مناطق نفت‌خیز مورد اختلاف میان دولت مرکزی، سنی‌ها و کردها (منتظران و قربانی،

۱۳۹۶: ۸۹ - ۸۷).

- تهدیدهای احتمالی

الف) گرایش عراق به سمت عربستان به علت تأمین نیازهای مالی و امنیتی؛

ب) افزایش اختلافات قومی در داخل مرزهای عراق؛

ج) افزایش ناآرامی در مرز غربی ایران و نفوذ عناصر تروریستی به کشور؛

د) افزایش حضور قدرت‌های فرامنطقه‌ای در عراق به منظور کاهش تنش‌ها؛

ه) شکل‌گیری مجدد گروه‌های افراطی مذهبی در منطقه.

- فرصت‌های احتمالی

الف) افزایش قدرت تأثیرگذاری ایران در حل و فصل منازعات منطقه‌ای از طریق:

- حمایت از حکومت مرکزی جهت فائق آمدن بر مناقشات داخلی؛

- اعمال نفوذ در میان رهبران گروه‌های فعال شیعی و همچنین کردها جهت همگرایی بیشتر آن‌ها با ایران برای کنترل بحران.

ب) منفعل کردن اقدامات عربستان در عراق از طریق همکاری با ترکیه.

- شتاب‌دهنده‌ها

الف) تقویت نظامی و مالی کردستان عراق توسط غرب جهت مبارزه با داعش؛

ب) عدم پاسخ‌گویی کردستان عراق به دولت مرکزی؛

ج) عدم عودت عواید حاصل از فروش نفت به دولت مرکزی.

۵. ۲. سناریوهای پیش روی ایران در سوریه

با توجه به شرایط اجتماعی و سیاسی سوریه، سناریوهای احتمالی به سه شکل زیر خواهند بود:

الف) باقی ماندن سوریه به عنوان یک دولت واحد با حاکمیت کنونی؛

ب) روی کار آمدن دولت فدرال سنی در سوریه؛

ج) ادامه درگیری‌ها و تجزیه سوریه به دولت‌های دارای حاکمیت مستقل.

۵. ۲. ۱. باقی ماندن سوریه به عنوان یک دولت واحد با حاکمیت کنونی

روسیه و ایران اعتقاد دارند که تاکنون توانایی باقی نگه داشتن نظام سوریه، چه در سایه موجودیت اسد یا عدم حضور وی را داشته‌اند. موانع اصلی بر سر راه این سناریو موارد زیر است:

الف) آمریکا به سختی با موضوع بر مسند قدرت ماندن اسد کنار خواهد آمد؛

ب) خلع سلاح گروه‌های شورشی و رسیدن به توافقنامه‌هایی جهت جلوگیری از تسویه حساب‌های داخلی؛

ج) مانع تراشی عربستان و ترکیه نسبت به بقای حاکمیت کنونی سوریه تا زمانی که زیر نفوذ ایران باشد.

- تهدیدهای احتمالی

الف) افزایش نفوذ و قدرت روسیه در سواحل سوریه؛

ب) هم‌جهت شدن رویکرد قدرت‌های فرامنطقه‌ای در تغییر حکومت سوریه؛

ج) مانع تراشی عربستان و ترکیه در ابقای حکومت اسد؛
د) تضعیف جایگاه ایران در سوریه و در نتیجه تضعیف محور مقاومت.

- فرصت‌های احتمالی

الف) ابقای اسد در قدرت که منجر به موارد زیر می‌شود:
- حفظ جایگاه ایران و تقویت محور مقاومت؛
- تقویت هلال شیعی؛
- تضعیف طرح اتحاد عربی عربستان.
ب) به وجود آمدن فضای مناسب جهت مشارکت ایران در بازسازی سوریه.

پیشران‌ها

الف) آشتی بین گروه‌های مختلف از طریق تأمین منابع مالی بازسازی سوریه؛
ب) تأمین موازنه قدرت در عرصه میدانی میان قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای؛
ج) دستیابی روسیه به پایگاه‌های نظامی در سواحل سوریه (مشرق نیوز، ۱۳۹۶).

۵.۲.۲. روی کار آمدن دولت فدرال سنی در سوریه

در شرایطی که به نظر نمی‌رسد جریان مسلطی در سوریه بتواند حاکمیت خود را در تمامی مناطق این کشور گسترش دهد، ادامه این روند می‌تواند رویکرد فدرالی مبتنی بر حفظ سوریه در مرزهای کنونی خود را در پی داشته باشد. روسیه به صورت تلویحی این موضوع را مطرح کرده است که می‌تواند با گرایش‌های فدرالی در سوریه برای تضمین موقعیت خود در سواحل مدیترانه تعامل داشته باشد (مشرق نیوز، ۱۳۹۶).

موانع احتمالی روی کار آمدن دولت فدرال در سوریه:

الف) سازماندهی و آموزش مخالفین به منظور مقابله با نیروهای رادیکال سنی و نیروهای طرفدار دولت توسط آمریکا؛

ب) پیروزی اکثریت سنی می‌تواند به عنوان یک الگو برای عراق مطرح شود؛

ج) زمینه پرورش نیروهای افراطی و صدور آنها به سایر مناطق از میان می‌رود؛

د) شکل‌گیری یک نیروی گسترده سنی در سوریه که می‌تواند قبایل سنی مذهب عراق را نیز به اعتدال دعوت کند (Pollack, 2014).

برای تحقق سناریوی حکومت فدرال سنی، گروه‌های شورشی مختلف باید اختلافات و منازعات خود را کنار بگذارند و مانند یک فراکسیون متحد عمل کنند. از طرفی نیز این احتمال وجود دارد که آمریکا حاکمیت اهل تسنن در سوریه را مورد تأیید قرار دهد. ترکیه نیز سناریوی

روی کار آمدن دولت فدرال سنی در سوریه را بر ادامه هرج و مرج در سوریه یا باقی ماندن اسد در قدرت ترجیح می‌دهد. کردها نیز به نظر می‌رسد با این گزینه موافقت خواهند کرد، به شرطی که بتوانند به خودمختاری و ایالت‌های فدرال دست پیدا کنند (مشرق نیوز، ۱۳۹۶).

- تهدیدهای احتمالی

- الف) روی کار آمدن دولت فدرال سنی با حمایت قدرت‌های فرامنطقه‌ای؛
- ب) کاهش حاشیه امنیت ایران تا نقطه صفر مرزی؛
- ج) تقویت طرح اتحاد عربی عربستان بر علیه ایران؛
- د) تضعیف جایگاه منطقه‌ای ایران در نتیجه روی کار آمدن دولت فدرال سنی.

- فرصت‌های احتمالی

- الف) کاهش تنش‌های منطقه‌ای در مرز غربی و در نتیجه کاهش هزینه‌های دفاعی ایران؛
- ب) به وجود آمدن فضای مناسب جهت مشارکت ایران در بازسازی سوریه؛
- ج) تشکیل ایالت‌ها بر اساس قومیت و مذهب و در نتیجه افزایش نفوذ ایران در ایالات شیعه‌نشین؛
- د) ادامه تنش‌ها بین گروه‌های سنی و تقویت گروه‌های علوی توسط ایران جهت دستیابی به حکومت فدرال.

- پیشران‌ها

- الف) تأثیر گذاری ترکیه و عربستان در عرصه سوریه جهت تأمین حاکمیت سنی؛
- ب) آمریکا درصدد ایجاد حکومت سنی به منظور خلع قدرت اسد؛
- ج) تشکیل کشور سنی فدرال جهت کنترل بحران‌های غرب آسیا و مهار ایران در منطقه.

۵.۲.۳. ادامه درگیری‌ها و تجزیه سوریه به دولت‌های دارای حاکمیت مستقل

این سناریو، تا چندی پیش، محتمل‌ترین سناریو به نظر می‌رسید. همچنین، کمبود احتمال تشکیل سوریه جدید و متحد، با توجه به اختلاف دیدگاه قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در نحوه و نوع حکومت آتی سوریه، خود می‌تواند به یکی از علل اساسی بروز و ادامه درگیری‌ها در سوریه تبدیل گردد. از طرفی نیز، منافع بسیاری از بازیگران خارجی در ادامه درگیری‌ها است (مشرق نیوز، ۱۳۹۶).

پاشنه آشیل احتمال رخداد این سناریو عوامل زیر خواهد بود:

- الف) آمریکا با روسیه بر سر مناقشات بالکان به توافق برسد؛
- ب) با سکوت روسیه، ایران قادر به پشتیبانی گسترده از دولت اسد نباشد؛
- ج) آمریکا با توسعه مداخله نظامی، موجب مهار نفوذ ایران در منطقه شود؛

د) عربستان و برخی از کشورها به حمایت خود از اهل تسنن ادامه دهند.
 به هر حال، اگر راهکار انتقال روند سیاسی با مشکل مواجه شود، در این شرایط، احتمالاً تجزیه این کشور به رژیم‌های جدید بر اساس مبانی فرقه‌ای به رسمیت شناخته می‌شود.
 روسیه جهت حفظ پایگاه‌های خود در سواحل مدیترانه سوریه به دنبال تفاهم‌های دو جانبه با هر یک از مجموعه‌های دارای حاکمیت خودمختار خواهد بود (مشرق نیوز، ۱۳۹۶).

- نقاط ضعف این سناریو

هر چند این سناریو یکی از سناریوهای احتمالی آینده سوریه است ولی دارای نقاط ضعفی است که در جدول ۴ به آن‌ها اشاره شده است.

جدول ۴. نقاط ضعف سناریوی ادامه درگیری‌ها و تجزیه سوریه

<p>عوامل موثر بر سناریوی تجزیه سوریه</p>	<p>الف: غیر محتمل بودن تجزیه سوریه به سبب جریان‌های فرقه‌ای و عملیاتی؛</p> <p>ب: ایران، ترکیه، عراق و عربستان به منظور حفظ ثبات منطقه‌ای به دنبال تجزیه سوریه نیستند بلکه هر کدام به دنبال منافع خود در سوریه هستند؛</p> <p>ج: عربستان به دنبال تحقق موقعیتی ویژه برای اهل تسنن بعد از حاکمیت اسد در این کشور است؛</p> <p>د: حفظ یکپارچگی سوریه نیز همانند عراق موجب شکست طرح‌های آمریکا و اسرائیل در خصوص غرب آسیا می‌گردد؛</p> <p>ه: تلاش ایران در جهت حفظ اسد در سوریه و استمرار نقش خود در لبنان است (مشرق نیوز، ۱۳۹۶).</p>
--	---

- تهدیدهای احتمالی

- الف) تغییر رویکرد روسیه نسبت به سوریه به علت توافق با آمریکا بر سر مسئله بالکان؛
- ب) تقویت تفکرات جدایی طلبانه کردها در سوریه؛
- ج) تقویت جایگاه عربستان در سوریه با توجه به اکثریت سنی؛
- د) انزوای بیشتر ایران با تغییر در آرایش قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای.

- فرصت‌های احتمالی

الف) افزایش حضور ایران در کشورهای حاصل از تجزیه سوریه؛

ب) اشتراک هدف ایران، عراق، ترکیه و عربستان در ممانعت از تجزیه سوریه؛
ج) تلاش ایران جهت همسو کردن افکار عمومی سوریه جهت حفظ تمامیت ارضی و افزایش نفوذ خود در منطقه.

- پیشران‌ها

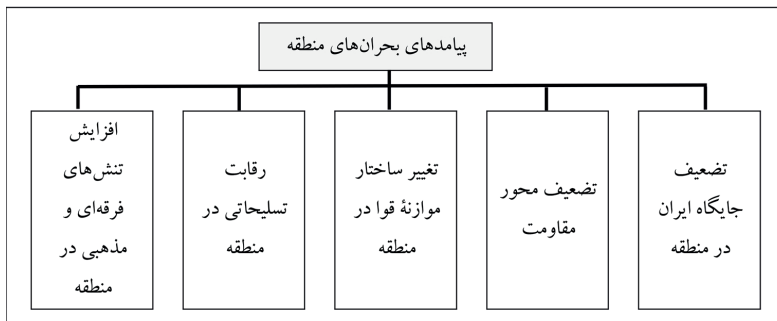
الف) توافق آمریکا با روسیه در خصوص مناقشات بالکان جهت تأثیرگذاری بر حمایت روسیه از ایران و اسد؛

ب) تغییر صف‌بندی قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در خصوص آینده سوریه؛
ج) تلاش کردها جهت اضافه کردن نوار مرزی ترکیه بر اراضی تحت سلطه خود؛
د) تلاش‌های اسرائیل جهت ایجاد ناامنی و ایفای نقش موثر در سوریه.

۶. پیامدهای بحران‌های منطقه از منظر مکتب کپنهاگ

با توجه به مؤلفه‌های اصلی نظریه مجموعه امنیتی منطقه‌ای مکتب کپنهاگ - که شامل وابستگی متقابل امنیتی، الگوهای دوستی یا دشمنی و مجاورت و وجود حداقل دو بازیگر مؤثر است - به صورت توصیفی - تحلیلی به تبیین مهم‌ترین چالش‌های فراروی امنیت منطقه‌ای ایران، ناشی از بحران‌های عراق و سوریه، می‌پردازیم (مرادی و شهرام‌نیا، ۱۳۹۴: ۱۳۶-۱۳۸).

جدول ۵. پیامدهای بحران‌های منطقه از منظر مکتب کپنهاگ

- تضعیف جایگاه و نفوذ ایران در منطقه: به سبب وجود وابستگی متقابل امنیتی منفی در منطقه خاورمیانه، ازدیاد قدرت یک واحد به سرعت تأثیر منفی بر امنیت ملی واحدهای دیگر بر جای می‌گذارد و روندهای تقابل جویانه و منازعات امنیتی شکل می‌گیرد. از آنجایی که عربستان به شدت نگران نفوذ منطقه‌ای ایران است، در تلاش است با حمایت معارضین جایگاه خود را تثبیت کند و راهبرد آمریکا جهت مهار ایران استفاده از فشارهای بین‌المللی جهت کناره‌گیری اسد می‌باشد (مرادی و شهرام‌نیا، ۱۳۹۴: ۱۳۸-۱۳۹).

- تضعیف محور مقاومت: به عقیده باری بوزان، اتخاذ موضعی محکم و اصولی از سوی برخی کشورهای خاورمیانه در حمایت از فلسطینی‌ها در برابر اسرائیل، جزء جدایی‌ناپذیر از مشروعیت حکومت‌ها در مقابل ملت‌هایشان به حساب می‌آید. استفان والت معتقد است که اساس تشکیل ائتلاف‌ها در سطح بین‌المللی، توازن تهدید است نه توازن قدرت. بنابراین ائتلاف بین دولت‌ها نتیجه واکنش به تهدید است. سوریه در معادلات استراتژیک آمریکا، به سبب مرز مشترک با اسرائیل و تلقی آن به عنوان یکی از ستون‌های اصلی مقاومت، مانع بزرگی به شمار می‌آید و آمریکا به منظور حفظ اسرائیل به دنبال نابودی این پل استراتژیک بین ایران و محور مقاومت است (مرادی و شهرام‌نیا، ۱۳۹۴: ۱۳۸-۱۳۹).

- برهم‌زدن ساختار قدرت و موازنه قوا در منطقه: باری بوزان معتقد است عنصر اصلی که باید به روابط قدرت افزوده شود، الگوی دوستی و دشمنی بین دو دولت است. در هر مجموعه امنیتی منطقه‌ای، تعاملاتی میان دولت‌های موجود در آن منطقه وجود دارد که تداوم و تکرار آن منجر به شکل‌گیری الگوهای تعامل می‌شود. این الگوی تعامل از ساختار قدرت یا توزیع قدرت در منطقه تأثیر می‌پذیرد. شباهت‌ها و تضادها پیش‌زمینه شکل‌گیری نظام منطقه‌ای بر حسب هویت یکسان را فراهم می‌کنند. بنابراین می‌توان گفت آنچه بر مناسبات دو کشور جمهوری اسلامی ایران و سوریه یک هویت جمعی باثبات و پایدار بخشیده است، هم‌سوئی مواضع و استراتژی‌های سیاست خارجی، اشتراکات منافع، فرهنگی، قومی و ... است (مرادی، شهرام‌نیا، ۱۳۹۴: ۱۳۹-۱۴۱).

- بالا گرفتن رقابت تسلیحاتی در منطقه: کشورهای شمال از وابستگی و رقابت کشورهای جهان سوم به تهیه تسلیحات چنان منبع نفوذی استفاده می‌کنند. این عامل، کشورهای جهان سوم را به طور فزاینده‌ای در برابر تحولاتی که در محیط امنیتی منطقه‌ای خویش رخ می‌دهد آسیب‌پذیر می‌کند. برهم خوردن توازن قوا و دگرگونی در نظم منطقه‌ای و بالا گرفتن تنش‌های قومی - مذهبی و تداوم سناریوهای ایران‌هراسی در منطقه، باعث خواهد شد تا مسابقه تسلیحاتی در منطقه به اوج خود برسد (مرادی و شهرام‌نیا، ۱۳۹۴: ۱۴۴-۱۴۵).

- تشدید تنش‌های فرقه‌ای - مذهبی در منطقه: از دید بوزان این اختلافات فرقه‌ای همواره می‌تواند منشأ درگیری‌ها و جنگ‌های گسترده‌ای شود. یکی از تأثیرات بحران سوریه، شکل‌گیری گروه‌های متعددی موسوم به گروه‌های تروریستی تکفیری با عناوین مختلف بود. از دیگر تهدیداتی که بحران سوریه برای امنیت منطقه‌ای ایران به همراه خواهد داشت، بی‌ثباتی و ناامنی منطقه‌ای، در کنار تشدید تنش‌های فرقه‌ای و چالش‌های قومی - مذهبی است که به دنبال ظهور و قدرت‌یابی گروه‌های تکفیری امکان بروز یافته است (مرادی و شهرام‌نیا، ۱۳۹۴: ۱۴۳-۱۴۴).

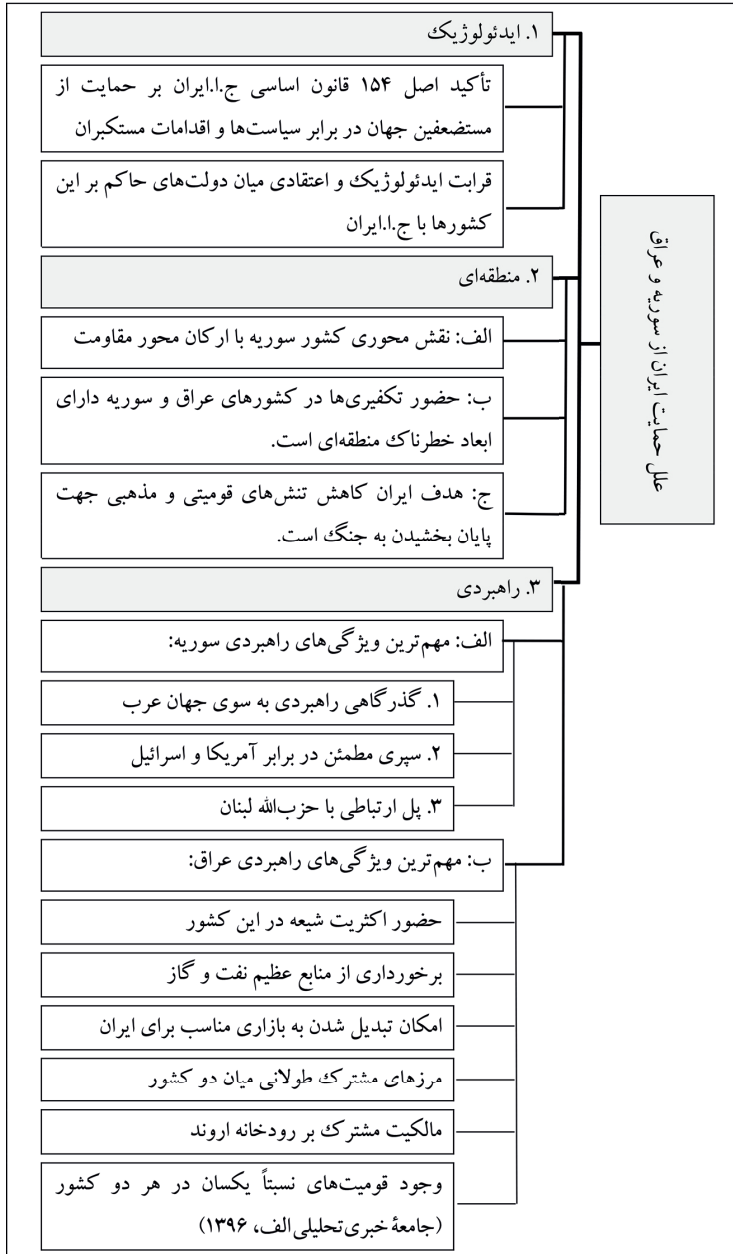
۷. علل حمایت ایران از حکومت‌های سوریه و عراق

یکی از مهم‌ترین تهدیداتی که در بحران‌های سوریه و عراق، امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران و امنیت منطقه را تهدید می‌کند، گسترش روزافزون جریان‌های تکفیری است (اسدی، ۱۳۹۱: ۱۷۱). همچنین، این بحران به گسترش تنش قومی - فرقه‌ای در منطقه و تشدید اختلافات راهبردی ایران با بسیاری از بازیگران منطقه‌ای مانند ترکیه و عربستان منجر شده است، به گونه‌ای که هر رخداد کوچکی

در روابط ایران با این کشورها و به ویژه با عربستان، به سرعت به یک بحران تبدیل می‌شود (اسدی، ۱۳۹۱: ۱۷۰).

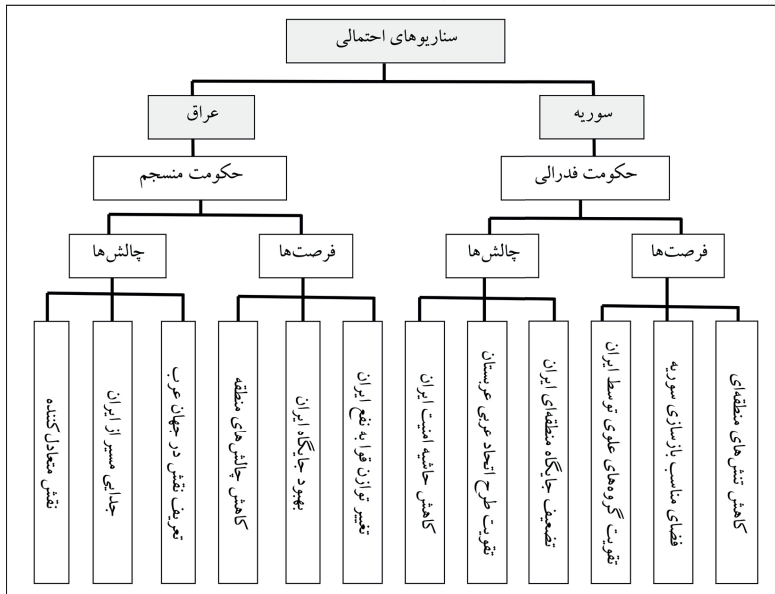
جدول ۶. علل حمایت ایران از سوریه و عراق

۸. تحلیل و نتیجه

در فضای پرتهاپ و فرسایشی فعلی و با وجود عدم قطعیت‌های فراوان در ساختار منطقه خاورمیانه، به راحتی نمی‌توان سناریوی احتمالی را پیش‌بینی کرد. نکته اساسی در تحولات سوریه و عراق متضرر شدن ایران از ادامه بحران این کشورها است؛ در حالی که آمریکا و اسرائیل از ادامه این روند در خاورمیانه حمایت می‌کنند و به دنبال رژیم و کشوری ضعیف درگیر در جنگ داخلی هستند.

جدول ۷. سناریوهای احتمالی سوریه و عراق

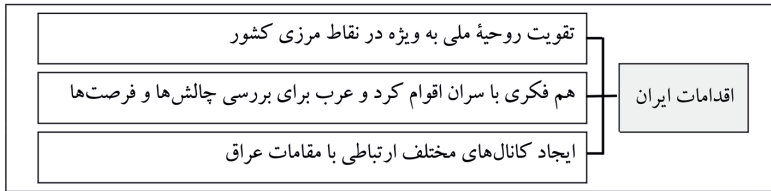
۸.۱. عراق

۳۰۰

برگزاری انتخابات پارلمانی و همه‌پرسی قانون اساسی موجب شکل‌دهی به نظام سیاسی جدید عراق شد و پست‌های سیاسی بین احزاب تقسیم گردید. تشکیل حکومت متحد و منسجم محتمل‌ترین سناریو است؛ هرچند این خطر نیز وجود دارد که با افزایش قدرت ملی عراق، این کشور مسیر خود را از ایران جدا کند و احتمالاً مانند گذشته به عنوان عامل متعادل‌کننده نقش منطقه‌ای ایران عمل کند؛ امری که انرژی سیاسی - امنیتی ایران را صرف رفع تهدید یک رقیب متعارف نظامی در منطقه می‌کند و اگر همانند گذشته نقش خود را در منطقه در مجموعه جهان عرب تعریف کند، مطلوب ج.ا.ایران نخواهد بود.

جدول ۸. اقدامات ایران جهت کاهش تهدیدات احتمالی عراق

۸.۲. سوریه

بحران سوریه به عنوان یکی از چالش برانگیزترین بحران‌های منطقه غرب آسیا در قرن حاضر به شمار می‌آید. حضور قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای باعث شد تا این بحران ابعاد بین‌المللی و جهانی به خود بگیرد و دارای پیچیدگی‌های خاصی گردد. هرچند سوریه بحران رادیکالیسم مذهبی را پشت سر نهاده است، در حال حاضر، اجرایی شدن سناریوی احتمالی حکومت فدرالی سوریه فقط از طریق تقویت همکاری‌های منطقه‌ای، راهکارهای سیاسی و اصلاحات داخلی که مورد توافق و تأیید مردم و دولت سوریه باشند، حاصل خواهد شد.

۸.۲.۱. راهکارهای احتمالی

الف) اجرای انتخابات آزاد با حضور همه گروه‌ها؛

ب) افزایش نقش مشارکت سیاسی مردم در آینده سوریه؛

ج) چشم‌پوشی قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای از منافع خود در سوریه.

۸.۲.۲. عوامل موثر در دست یافتن به یک راهبرد برون‌رفت

الف) پیروزی اسد در افکار عمومی سوریه: پیروزی حلب برای اسد، پیروزی بزرگی به شمار می‌رود و احساس پیروزی را در افکار عمومی سوریه ایجاد می‌کند و مانع از اجرای سناریوی تجزیه می‌شود.

ب) سطح همکاری و اختلافات روسیه و ایران در سوریه؛ بیم‌ها و امیدها: موارد زیر نشان‌دهنده عمق روابط این دو کشور است:

- فرود ناوگان نیروی هوایی روسیه در غرب ایران؛

- اعلام آمادگی روسیه برای تجهیز ایران به سامانه‌های دفاع هوایی پیشرفته؛

- فروش جنگنده‌های سوخو؛

و مواردی چون:

- نارضایتی روسیه از سطح فعالیت‌های نیروهای زمینی ایران در سوریه؛

- نارضایتی ایران از روسیه در خصوص آموزش نیروهای ارتش سوریه و تجهیز آن‌ها با تسلیحات روسی؛

- هدف روسیه حفظ حکومت بشار اسد با دست کشیدن از بخش‌هایی از سوریه قدیم است؛

- هدف ایران کنترل مناطق بیشتری از سوریه جهت پیشبرد اهداف خود است که نشان‌دهنده اختلافات این دو کشور است.

ج) جلوگیری از ایجاد ائتلاف داخلی بر علیه حکومت اسد: البته گروه‌های شورشی بخشی از توان مبارزاتی خود را در جنگ با یکدیگر از دست داده‌اند.

د) افتراق در اردوگاه ریاض و آنکارا: به علت تغییر سیاست‌های ترکیه در مرحله پس از کودتا، هماهنگی در اردوگاه ریاض و آنکارا مشکل خواهد بود و منجر به تقویت حاکمیت اسد شده است.

۸. ۲. ۳. راهبردهای احتمالی برون‌رفت از این سناریوها

- چالش ایران در قبال آمریکا

دولت ترامپ با توجه به ناتوانی دولت‌های پیشین در برابر دستاوردهای ائتلاف، به دنبال لغو سیاست‌های خارجی در قبال روسیه و سوریه خواهد بود. البته آمریکا امیدوار است که روسیه بهترین گزینه را در راستای اهدافش در سوریه انتخاب کند زیرا مذاکره از اهداف استراتژیک آن‌ها ناست بنابراین حمایت ایران از ادامه روند مذاکرات و هم‌سو کردن نظر روسیه و ترکیه با خود، می‌تواند آمریکا را در دست یافتن به اهداف خود ناکام گذارد و همچنین ایران از عملی شدن بهترین سناریوی آمریکا مبنی بر کنار گذاشتن اسد ممانعت به عمل آورد.

چالش ایران در قبال اسرائیل: مهم‌ترین اقدام ایران در این راستا، جلوگیری از به دست آوردن کنترل بخشی از سوریه توسط اسرائیل و تبدیل شدن به یکی از بازیگران موثر در مشخص‌سازی ماهیت آینده سوریه، است.

- نقشه راه ایران در مقابله با رژیم صهیونیستی در سوریه

الف) ایران باید در راستای حفظ اسد، گروه‌های شیعی را با دولت متحد کند؛

ب) تنش میان آمریکا و روسیه را به سمت مسائل فرامنطقه‌ای سوق دهد؛

ج) از طریق همکاری با ترکیه و روسیه مانع از مداخله کشورهایمانند عربستان و اسرائیل گردد.

- موانع و چالش‌های مشترک سوریه و عراق

الف) دیرپایی بحران‌های داخلی و حضور متناوب قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای، موجب گسستگی ساختار قدرت سیاسی و تأثیرات منفی بر امنیت ملی ایران خواهد داشت؛

ب) تعدد قومی-مذهبی این کشورها مبنای بسیاری از پیش‌بینی‌ناپذیری‌های تحولات اجتماعی و سیاسی گردیده است؛

ج) عنصر حاکمیت سیاسی در این کشورها قادر به تقویت مبانی نهادهای مدرن، هویت ملی و تکوین جامعه سیاسی نیست.

۳۰

فصلنامه علمی مطالعات راهبردی سیاست گذاری عمومی
دوره ۹، شماره ۳۰، بهار ۱۳۹۸

کتابنامه

- اسدی، علی اکبر. ۱۳۹۱. «بحران سوریه و تأثیر آن بر بازیگران و مسائل منطقه‌ای». فصلنامه مطالعات راهبردی جهان اسلام. سال سیزدهم. شماره ۵۰. صص ۱۷۸-۱۴۷.
- بوچر، مایکل و دیگران. ۱۳۸۲. بحران، تعارض و بی ثباتی. ترجمه علی صبحدل. تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- برزگر، کیهان. ۱۳۸۵. سیاست خارجی ایران در عراق جدید. تهران: مرکز تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام.
- بوزان، باری و اولی ویور. ۱۳۸۸. مناطق و قدرت‌ها: ساختار امنیت بین‌الملل. ترجمه رحمان قهرمانپور. تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- پدرام، عبدالرحیم و سلمان زالی. ۱۳۹۴. فرایند سناریونویسی در موضوعات راهبردی. تهران: انتشارات مؤسسه افق آینده پژوهی راهبردی.
- جامعه خبری تحلیلی الف. ۱۳۹۶. «چرا ایران در عراق و سوریه می‌جنگد؟». ۱ دی. قابل دسترس در <http://old.alef.ir/492188>
- حسینی، حسین و سیامک باقری چوکامی. ۱۳۹۱. «آینده پژوهی و پیش‌بینی در جنگ نرم». فصلنامه آفاق امنیت. سال ۵. شماره ۱۶. صص ۴۷-۲۳.
- داداندیش، پروین و ولی کوزه‌گر کالجی. ۱۳۸۹. «بررسی انتقادی نظریه مجموعه امنیتی منطقه‌ای با استفاده از محیط امنیتی قفقاز جنوبی». فصلنامه راهبرد. سال نوزدهم. شماره ۵۶، ۱۰۷-۷۳
- ستاری خواه، علی. ۱۳۹۳. چگونگی نوشتن سناریو برای آینده با «آینده پژوهی و سناریونویسی کاربردی». تهران: انتشارات قرارگاه پدافند خاتم الانبیا آجا.
- سوری، علیرضا. ۱۳۹۴. «اصول، مبانی و رویکردهای مدیریت بحران (با تأکید بر بحران‌های اجتماعی)». فصلنامه مدیریت بحران. سال هفتم. شماره ۲۴. تابستان ۹۴. ۱۳۹-۹۸.
- سهرابی، محمد و احسان جنتی. ۱۳۹۴. «اولویت‌های سیاست خارجی و امنیتی اسرائیل در فضای نوین منطقه‌ای». پژوهشنامه روابط بین‌الملل. دوره ۸ شماره ۳۱. پاییز ۱۳۹۴. ۱۷۴-۱۴۱.
- علیزاده، عزیز و دیگران. ۱۳۸۷. سناریونگاری یا برنامه‌ریزی بر پایه سناریوها. تهران: مؤسسه مطالعات بین‌المللی انرژی.
- لیندگرن، ماتس و هانس یاندهولد. ۱۳۸۶. تدوین سناریو: پیوند بین آینده و راهبرد. ترجمه عزیز تاتاری. تهران: مرکز آینده پژوهی علوم و فناوری دفاعی.
- مارتین، لنور جی. ۱۳۸۹. چهره جدید امنیت در خاورمیانه. ترجمه قدیر نصری. تهران: دانشگاه امام صادق.
- مرادی، اسدالله و امیر مسعود شهرام‌نیا. ۱۳۹۴. «بحران سوریه و امنیت منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران». فصلنامه پژوهش‌های راهبردی سیاست. سال چهارم. شماره ۱۵. زمستان ۱۳۹۴ (شماره پیاپی ۱۲۵-۱۵۲). ۱۲۵-۱۵۲.

- مرکز آمار ایران. ۱۳۹۵. «نتایج سرشماری جمعیت به تفکیک تقسیمات کشوری سال». ۱۰ آبان. قابل دسترس در: <https://www.amar.org.ir>.
- مشرق نیوز. ۱۳۹۶. «گزاره‌های راهبردی اسرائیل در سوریه». ۳۰ آذر. قابل دسترس در: www.mashregh.ir/710870.
- میرزاده کوهشاهی، مهدی. ۱۳۹۳. «استراتژی جمهوری اسلامی ایران در قبال بحران سوریه؛ سناریوها و پیامدها». پژوهشنامه دفاع مقدس. سال سوم. شماره ۱۱. پاییز ۱۳۹۳. ۱۷۱-۱۸۷.
- منتظران، جاوید و سعید قربانی. ۱۳۹۶. «سناریوهای پیش روی آینده عراق و تحلیل دورنمای حقوقی، بین‌المللی و امنیتی جمهوری اسلامی ایران». فصلنامه مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی. دوره ۷. شماره ۲۴. پائیز ۹۶. ۷۳-۹۱.
- نصری، قدیر. ۱۳۸۴. «تأملی روش‌شناختی بر مکتب بافتار منطقه‌ای امنیت». فصلنامه مطالعات راهبردی. شماره ۲۹. ۶۰۷-۵۸۵.
- نصری، قدیر. ۱۳۸۹. «سه فرمول کلیدی برای درک منطق منازعه در خاورمیانه: دیدگاه باری بوزان». پژوهشکده مطالعات استراتژیک خاورمیانه. ۲۷ مهر. قابل دسترس در: <http://demo.cmess.ir>.
- Mietzner, D. & Reger G. 2004. "Scenario-Approaches: History, Differences, Advantages and Disadvantages". in Proceedings of the EU-US Scientific Seminar: New Technology Foresight, Forecasting & Assessment Methods in Seville, Spain. 3-14 May 2004.
- Postma, T. J. & Liebl, F. 2005. "How to improve scenario analysis as a strategic management tool?" *Technological Forecasting & Social Change*. Volume 72. p. 161-173.
- Pollack, K. M. 2014. "Options for U.S. Policy toward Iraq". 11 Nov. available at: <https://www.brookings.edu/testimonies/options-for-u-s-policy-toward-iraq/>

